

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Матеріали міжнародного науково-практичного симпозиуму, 2016

розслідування)» від 03.12.2014 р. № 1220 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52662.

10. Юрчишин В. Н. Процессуальные полномочия прокурора во время проведения досудебного расследования за новым УПК Украины / В. Н. Юрчишин // Черные дыры в российском законодательстве. – 2013. – № 1. – С. 113–116.

Юрчишин Віталій Дмитрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології
Івано-Франківського юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія», м. Івано-Франківськ

ПРАВОВА ПЕВНІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРАВОВИЙ СТАНДАРТ ЧИ ЕЛЕМЕНТ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД?

Принцип правової (юридичної) певності належить до визнаних у міжнародному, європейському та конституційному праві елементів верховенства права.

В його основі лежить відоме з римського права положення *res judicata* (лат. «вирішена справа»), відповідно до якого остаточне рішення правомочного суду, яке вступило в силу, є обов'язковим для сторін і не може переглядатися. Іншими словами, цей принцип гарантує остаточність рішень («що вирішено – вирішено і не має переглядатися до безмежності»). Як зазначає Т.І. Фулей, цей принцип має різні прояви. Зокрема, він є одним з визначальних принципів «доброго врядування» і «належної адміністрації» (встановлення процедури і її дотримання), частково співпадає з принципом законності (чіткість і передбачуваність закону, вимоги до «якості» закону) [1, с.62].

Водночас не можна не погодитись із тим, що доктринальні уявлення про правову певність є еkleктичними, що зумовлює доволі рідкісні спроби дати загальне визначення цього поняття [2, с. 3].

У цьому зв'язку видається привабливою дефініція, згідно з якою правова певність розглядається у вузькому та широкому розумінні [3 с.168]. Як вказує П.М. Рабінович та М.С. Бондар, у вузькому сенсі принцип правової певності виступає критерієм конституційно-судової оцінки самих по собі правових норм, того нормативно-правового матеріалу, який становить предмет конституційного нормоконтролю. В широкому розумінні принцип правової певності проявляє себе не тільки в площині нормативно-правового регулювання, а й на інших рівнях, зокрема у правозастосовній практиці, де найважливішим показником правової певності може слугувати вимога визначеності, стабільності індивідуальних правових актів [3, с.168; 4, с. 4-5].

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Матеріали міжнародного науково-практичного симпозиуму, 2016

В свою чергу, відповідно до ч. 1 ст. 129 Конституції України однією з основних засад судочинства виступає обов'язковість судового рішення. А у відповідності до ст.ст. 7, 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06. 2016 року, кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом та судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. При чому, ч. 8. ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначає, що судові рішення інших держав, рішення міжнародних арбітражів, рішення міжнародних судових установ та аналогічні рішення інших міжнародних організацій щодо вирішення спорів є обов'язковими до виконання на території України за умов, визначених законом, а також відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [5].

Учасники судового процесу та інші особи мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення (ст. 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Вказані положення деталізуються у ст. 24 КПК України, де кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому цим законом та гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому законом, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді [6].

У рішенні Європейського суду з прав людини «Україна-Тюмень проти України» суд наголосив, що перегляд у порядку нагляду остаточних та обов'язкових рішень, який не був безпосередньо доступним для сторін, не мав часових обмежень та не був виправданим істотними та неспростовними обставинами, не відповідав принципу юридичної визначеності. Дана правова позиція Суду була наведена у справах «Васильєв проти України», «Науменко проти України», «Нечипорук і Йонакало проти України», «Тімотієвич проти України», «Лізанець проти України», «Рябих проти Росії», «Полтораченко проти України», «Праведная проти Росії» та інших.

Вимога щодо неможливості перегляду судових рішень, які набули законної сили, є лише однією зі складових правової визначеності. В аспекті правозастосовної діяльності можна також виокремити такі аспекти останнього: застосування лише оприлюднених актів, зведення до мінімуму ухвалення і застосування законів, що мають зворотну силу, постійність інтерпретаційної і правозастосовної практики [7, с. 44].

Отже, право та гарантована законом можливість оскарження процесуального рішення не повинна ставити під сумнів стабільність тих кримінально-процесуальних правовідносин, які були офіційно підтверджені процесуальним рішенням, що набрало законної сили. Учасник кримінально-

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Матеріали міжнародного науково-практичного симпозиуму, 2016

процесуальних правовідносин, суб'єктивне право якого було підтверджене та захищене законною силою процесуального рішення, повинен бути впевнений у його непорушності та забезпеченості, оскільки від цього багато в чому залежить довіра громадян до судової системи та переконаність в ефективності судової форми захисту права. В цьому проявляється тісний взаємозв'язок принципів правової визначеності та остаточності судового рішення (*res judicata*).

Досить цікавою є позиція І. Ліщини, Т. Фулей та Х. Хембах, які вказують, що концепція справедливого судового розгляду також включає вимогу правової певності. Одним із аспектів правової певності є те, що сторони можуть покластися на остаточне рішення суду і діяти відповідним чином [8, с.42]. У справі «Брумареску проти Румунії» (*Brumarescu v. Romania*) Суд зазначив, що право на справедливий судовий розгляд справи, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, має тлумачитися в світлі преамбули до Конвенції, яка проголошує – у відповідній частині – верховенство права як складову спільної спадщини Договірних Сторін. Одним із основних аспектів верховенства права є принцип правової певності, який, крім іншого, вимагає, щоб остаточні рішення судів не піддавалися сумнівам [9].

Визнання або невизнання справедливим судового розгляду кримінального провадження залежить від різноманітних обставин: характеру та складу органу, який виносить рішення, процедури, мотивування висновків та їх остаточності, що містяться у процесуальному рішенні. Крім того, справедливий судовий розгляд може не привести до реального забезпечення прав учасників кримінального провадження з причин, які виникли при виконанні рішення.

Таким чином, правова певність з точки зору доктрини кримінального процесу розглядається як самостійний принцип, як елемент принципу верховенства права та як невід'ємний елемент права на справедливий судовий розгляд. До того ж, правова певність перебуває у тісному взаємозв'язку із принципом остаточності судових рішень, який теж виступає невід'ємним елементом права на справедливий судовий розгляд.

При цьому, постає логічне питання чи виступає правова певність європейським правовим стандартом? З нашої точки зору, правова певність, так само, як і остаточність судових рішень виступають елементами права на справедливий судовий розгляд як європейського правового стандарту, який впливає із ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. До того ж, у згадуваному рішенні «Брумареску проти Румунії» Суд ще раз підкреслив, що держава сама визначає, яким чином організовувати свою судову систему, але при цьому вона повинна гарантувати громадянам стабільність їх правового становища [9].

Дотримання принципу *res judicata* вимагає від держави створення на національному рівні гарантій стабільності судових рішень, що набрали законної сили. Процедура перегляду таких рішень не повинна перетворюватись на повторний розгляд справи по суті, за термінологією – на прикрити апеляцію

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Матеріали міжнародного науково-практичного симпозиуму, 2016

(тобто торкатись питань факту), а може стосуватись лише порушень судом норм закону під час розгляду справи.

Крім того, Суд наголошує, що, відповідно до усталеного прецедентного права, п. 1 ст. 6 Конвенції гарантує кожному право на звернення до суду або арбітражу з позовом стосовно будь-яких його прав та обов'язків. Виходячи із даної правової позиції Суду, дана норма містить поняття «право на суд», в якому право на доступ, тобто право ініціювати провадження у судах з розгляду кримінальних справ, становить одну із її складових. Однак це право було б ілюзорним, якби правова система Договірної держави допускала, щоб остаточне судове рішення, яке має обов'язкову силу, не виконувалося на шкоду одній із сторін. Важко собі навіть уявити, щоб ст. 6 Конвенції детально описувала процесуальні гарантії, які надаються сторонам у провадженні (справедливий, публічний і швидкий розгляд) та водночас не передбачала виконання судових рішень. Розуміння значення ст. 6 Конвенції як такої, що переймається виключно доступом до суду та проведенням процедур, ймовірно, призвело б до ситуацій, не сумісних із принципами верховенства права, поважати які зобов'язалися Договірні Сторони, ратифікувавши Конвенцію. Виконання рішення, винесеного будь-яким судом, має, таким чином, вважатися невід'ємною частиною «суду» для цілей ст. 6 Конвенції [10].

Список використаних джерел

1. *Фулей Т.І.* Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.
2. *Пресняков М. В.* Правовая определенность и определенность прав в современном конституционно-правовом дискурсе / М. В. Пресняков // Гражданин и право. – 2014. – № 4. – С. 3-16.
3. *Рабінович П.М.* Конституційні принципи правової певності і захисту легітимних очікувань у діяльності публічної влади / П.М. Рабінович // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2014. – Випуск 60. – С. 168-177.
4. *Бондарь Н.* Правовая определенность – универсальный принцип конституционного нормоконтроля (практика Конституционного Суда РФ) / Н. Бондарь // Конституционное и муниципальное право. – 2011. – № 10. – С. 4-10.
5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України № 1402-VIII від 02.06. 2016 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651%Do%Bo-17>
7. *Смородинський В.* Держава у системі координат верховенства права / В. Смородинський // Філософія права і загальна теорія права. – 2013. – №1. – С. 37-47.
8. *Ліщина І.* Застосування Європейської конвенції з прав людини при розгляді в судах господарських справ: посіб. для суддів / Іван Ліщина, Тетяна Фулей, Холгер Хембах; Спільна програма Європ. Союзу та Ради Європи «Прозорість та ефективність судової системи України». – Київ: Істина, 2011. – 208 с.